LAUSUNTO **28.3.2022**

Asia: O 41/2020 vp Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelujärjestelmän toimivuus ja palveluiden vaikuttavuus
Aihe: Tarkastusvaliokunnan tilaama tutkimus nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palveluista

Pelastakaa Lapset kiittää tarkastusvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua näkemyksiään nuorten syrjäytymistä koskevien palvelujen toimivuudesta, vaikuttavuudesta ja laadusta. Samalla pahoittelemme, ettemme pääse läsnä olevaksi itse kuulemiseen päällekkäisten työtehtävien takia.

Pelastakaa Lasten näkemykset suosituksista ja niiden toteuttamiskelpoisuudesta

Tunnistamme järjestössämme haasteet sen suhteen, että nuorten syrjäytymistä ratkotaan edelleen Suomessa lyhytjänteisesti hallinnonalojen sisällä palvelu ja hanke sekä hallituskausi kerrallaan. Nuorten syrjäytymiseen liittyvän työn koordinointi, johdonmukainen toteutus ja vaikuttavuuden arviointi on myös puutteellista.

Kannamme erityistä huolta siitä, että epäyhtenäisen toteutuksen takia nuorten saamien palvelujen laatu vaihtelee kuntien ja hyvinvointialueiden kesken. Nuorten syrjäytymiseen on tartuttava jatkossa kunnissa ja uusilla hyvinvointialueilla johdonmukaisemmin, ja annetut tutkimussuositukset antavat meistä hyvää pohjaa edetä. Olemme myös samaa mieltä siitä, että syrjäytymisen ehkäisy vaatii tehokkaampaa moniammatillista yhteistyötä ja laaja-alaisen tiedon varassa toimimista ja sillä johtamista.

Pelastakaa Lapset on muiden lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa jo pitkään ajanut Suomeen lapsivaikutusten arvioinnin sekä lapsibudjetoinnin käyttöönottoa niin kunnissa, hyvinvointialueilla kuin valtakunnan päätöksenteossa ja toimeenpanossa. Nuorten syrjäytymiseen puuttumisessa on oleellista, että kuntien ja hyvinvointialueiden päätöksenteko, palveluiden suunnittelu ja toimeenpano pohjaa laaja-alaisesti lapsia koskevaan hyvinvointitietoon ja päätösten vaikuttavuuden arviointiin.

Tutkimuksessa suositellaan väestölähtöisen budjetoinnin menetelmää nuorten syrjäytymistä koskevien palveluiden parempaan toteutukseen. Se vastaa suosittelemamme lapsibudjetoinnin periaatteita. Toivomme, että Suomessa jo pitkään kehitetyt lapsibudjetoinnin ja lapsivaikutusten arvioinnin työkalut otetaan siksi huomioon ja käyttöön.

Pelastakaa Lapset pitää myös hyvänä ehdotuksena sitä, että hyvinvointialuestrategiaan, hyvinvointialueen palvelustrategiaan sekä lasten ja perheiden hyvinvointisuunnitelmaan kirjataan selkeät ja mitattavissa olevat tavoitteet siitä, miten nuorten syrjäytymisen ehkäisy käytännössä toteutetaan. Jotta lasten ja nuorten oikeuksien edistämistä tehtäisiin koordinoidusti ja johdonmukaisesti, olemme suosittaneet, että hyvinvointialueille ja kuntiin nimettäisiin lapsiasiahenkilöitä vastaamaan etenemisestä.

Lapsille ja nuorille suunnattujen palvelujen suunnittelun, toimeenpanon ja vaikuttavuuden arvioinnissa on merkittävää lähteä siitä, että kysymys on tiettyjen laissa määriteltyjen oikeuksien toteutumisesta. Tutkimuksesta ja sen suosituksista puuttui tämän oikeusperustaisen näkökulman tarkempi avaaminen, mikä olisi voinut tuoda lisää ulottuvuutta nuorten syrjäytymisen käsittelyyn ihmisoikeusnäkökulmasta.

Pelastakaa Lapset edisti jo edellisellä hallituskaudella yhdessä nuoriso-, opiskelija- sekä lapsi- ja perhejärjestöjen kanssa kansalaisaloitteella toisen asteen koulutuksen maksuttomuuden takaamista, jotta kaikilla nuorilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskella toisella asteella ilman, että perheen taloudellinen tilanne tätä estää. Kansalaisaloitteessamme korostimme maksuttomuuden takaamista kaikille nuorille kuuluvana perusoikeutena.

Nyt kun ikäluokka toisensa jälkeen siirtyy jatkossa laajennetun oppivelvollisuuden piiriin, tulee järjestömme näkökulmasta vielä pitkään varmistaa, että uudistus ei johda tutkimuksessakin esille nostettuihin taloudellisiin kannustinloukkuihin, velkaantumiseen ja opinnoista putoamiseen näiden takia. Näemme, että riittävä ja laadukas opintojen ohjaus ja opiskelijahuolto ehkäisevät syrjäytymistä ja koulupudokkuutta. Lisäksi riittävät resurssit maksuttomuuden takaamiseen tulee varata.

Harrastamisen Suomen mallin osalta olemme sitä mieltä, että parhaillaan käynnissä olevia kuntakokeiluja tulee perusteellisesti arvioida lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyn ja yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta. Näiltä osin yhdymme tutkijoiden huoleen mallin kehittämisen tarpeista.

Tutkimuksesta tulee ilmi, että “hyvin menestyneille kunnille on tyypillistä se, että ne ovat kehittäneet varhaisen tuen ja ennalta ehkäisevän matalan kynnyksen moniammatillisia palveluita niin lasten, nuorten kuin perheiden palveluihin.” Haastattelujen perusteella on päätelty, että hyvinvointialueilla on kunnissa edelleen jatkossakin tarvetta lähipalveluille ja tämä tulee hyvinvointialueiden hyvinvointi- ja palvelusuunnitelmissa varmistaa. Pelastakaa Lapset on tästä yhtä mieltä.

Hyvinvointialueiden osalta on myös erittäin tärkeää varmistaa, että nuorten syrjäytymiseen liittyvien palvelujen kehittämisessä on tilaa sote-järjestöille, myös niissä tehtävälle vapaaehtoistyölle. Näin tavoitetaan paremmin myös niitä nuoria, jotka eivät ole palvelujen piirissä. Tutkimuksessakin nousi huoli näiden nuorten kokemusten ja arjen tavoittamisen vaikeudesta, jotta voisimme vielä paremmin ymmärtää syrjäytymisen moninaisuutta.

Tutkimuksessa todetaan, että “Kolmas sektori täydentää palvelurakennetta, koska järjestöt kohtaavat sellaisia asiakkaita, joita julkiset tahot eivät tavoita. Järjestöillä on tärkeä rooli syrjäytymisen ehkäisyssä myös siksi, että ne valvovat usein sellaisten ihmisryhmien etuja, jotka eivät itse kykene ajamaan omia asioitaan. Järjestöt toimivat sekä kansalaisvaikuttajina että palvelujen tuottajina ja tärkeinä kumppaneina julkisille toimijoille yksityisten toimijoiden tapaan.” Koska järjestöillä on näin moninaisia merkittäviä rooleja, kannatamme esitettyä suositusta, että tutkittaisiin vielä lisää, miten nykyinen järjestörahoitus vaikuttaa nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn.

Pelastakaa Lasten näkemys on, että selvityksessä esitetty allianssimalli voi olla toimiva, mikäli rajapinnat ovat riittävän selkeästi ja yhteisesti sovitut, jotta yhteistyö esim. kolmannen sektorin kanssa toimii nuoren hyvinvoinnin parhaaksi, eikä tieto tai yhteys katkea toimijoiden rajapintaan. Terveyden ja hyvinvoinnin keinovalikoiman nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi tulee laajentua sellaiseksi, että se on nuoren tarpeita vastaava ja saavutettavissa.

Pidämme tärkeänä, että allianssimallissa huomioidaan nuorten osallisuus, jotta oikeisiin tarpeisiin vastataan. Nuorten mahdollisuudet olla osallisina palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee tehdä helposti saavutettaviksi ja ammattilaisilla tulee olla riittävästi osaamista ja tietämystä nuorten osallisuuden edistämisestä ja toteuttamisesta. Jotta saadaan kaikki palvelut nivottua yhteen, on allianssimallin toteuttaminen perhekeskustoiminnan yhteydessä erittäin tärkeää.

Mitä tulee palveluketjujen saavutettavuuteen, tulee edelleen kiinnittää huomiota palveluihin pääsyyn matalalla kynnyksellä ja mahdollisimman helposti. Nuorille tehdyistä kyselyistä tulee esille, etteivät he tiedä, mitä palveluja on saatavilla, kuinka niihin pääsee, tai nuoret kokevat, etteivät palvelut ole heitä varten (Pelastakaa Lapset/ Lapsen Ääni -kysely 2021).

Palvelumuotoilu tulee tehdä koko palveluketjun näkökulmasta niin, että nuori löytää helposti tarvitsemaansa apua. Tähän löytyy ratkaisuja myös monin erilaisin digitaalisin keinoin (esim. Digisosiaalityö hanke/Pelastakaa Lapset), jossa huomioidaan koko palveluketju digitaalisten toimintamallien avulla.

Vastuuhenkilö- ja moniammatillinen tiimityöskentely ovat nuoren hyvinvoinnin tukemisen kannalta tärkeitä, sillä silloin nuorella on heti suora kontakti auttajaan (=vastuuhenkilöön) ja palveluketju muotoutuu moniammatillisesti vastuuhenkilön vetämänä.

Suositus siitä, että vastuuhenkilön tehtävänä on huolehtia erityisesti nuoren oikeuksien ja osallisuuden toteutumisesta on erittäin tärkeä ja tähän tulisi kiinnittää erityistä huomiota myös ammattilaisten koulutuksen ja resurssien osalta. On oleellista, että vastuuhenkilöt (viranomaiset, ammattilaiset ja järjestöjen työntekijät) tietävät ja tuntevat lasten oikeudet sekä osallisuuden mahdollisuudet, jotta nuoren hyvinvointi voidaan turvata käytännössä.

Suosituksissa mainitaan myös, että nuoren tulee tuntea vastuuhenkilön olevan luotettava aikuinen, johon nuori voi tarvittaessa ottaa helposti yhteyttä. Tämän tarve tulee esille myös Lapsen Ääni -kyselyissä (2021), jossa 29 % vastaajista ilmoitti, ettei heillä ole yhtään turvallista aikuista, jolle kertoa luottamuksellisesti asioistaan ja 28 % vastasi, että heillä on vain yksi luotettava aikuinen elämässään.

Asiakastason toiminnoissa tuleekin huomioida, että vastuuhenkilöt ja ammattilaiset toimivat herkällä korvalla, ovat nuorille läsnä ja huolehtivat, että nuoret saavat riittävästi tietoa ja pääsevät heille tarpeellisten palveluiden piiriin. Tämä kohtaamisen tarve tulee esille myös itse selvityksen aineiston nuorten haastatteluista (s.72).

Digitaalisuus nähdään tilatussa tutkimuksessa muusta elämästä irrallisena alueena. Nuoret itse eivät kuitenkaan hahmota digitaalisuutta muusta elämästä erillisenä osana, ja esim. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toimeenpanoa ohjaavan 25. yleiskommentin johdannossa todetaan, että ”yleiskommenttia varten haastatellut lapset kertoivat, että digitaaliset

teknologiat ovat välttämättömiä heidän nykyisen elämänsä ja tulevaisuutensa kannalta.” Digitaalisuuden ja ”oikean elämän” erottaminen toisistaan väheksyy nuorten omaa kokemusta, eikä erottelun ylläpito ole nuorten edun mukaista.

Antaako järjestönne näkökulmasta tutkimus mielestänne kattavan ja realistisen kuvan nuorten syrjäytymisestä ilmiönä ja siihen johtavista tekijöistä?

Vaikuttaa siltä, että selvityksessä ja suosituksissa on kiinnitetty huomiota oikeisiin asioihin. Palvelujen saavutettavuus, jatkuvuus ja kokonaisvaltaisuus eivät vielä ole riittävällä tasolla tukeakseen nuorten hyvinvointia, joten uusia toimintamalleja, työtapoja, joustavia rakenteita ja johdonmukaista päätöksentekoa (esim. esitetyt suositukset) tarvitaan.

Selvityksessä tuodaan hyvin esille syrjäytymisen ylisukupolvisuus myös esim. taloudellisen tilanteen (esim. työttömyys) osalta. Pelastakaa Lapset ry:n vuosittain toteuttaman Lapsen Ääni -kyselyn (2021, n=1102) tuloksista käy ilmi, että matalatuloisten perheiden lapsilla on muita useammin huolen ja syyllisyyden tunteita ja heistä jopa 67 % koki tulevaisuuden huolestuttavana. Lisäksi matalatuloisista vastaajista 44 % koki avuntarvetta perheelleen, kun kaikista vastaajista 18 % koki perheensä tarvitsevan tukea tai apua koronapandemian jälkeen. Uusissa toimenpiteissä tuleekin huomioida koko perheen hyvinvoinnin ja taloudellisen tilanteen tukeminen sekä syrjäytymisriskin merkittävä ylisukupolvinen vaikutus.

Tutkimuksessa todetaan myös, että ”sosiaalisista peloista kärsivälle nuorelle nykyisin yleistyneet digitaaliset palvelut eivät ole toimivia, vaan tarvetta on pitkäjänteisille kontakteille ja tapaamisille oikeassa elämässä.” (s. 61) Pitkäaikaisista digitaalisista palvelumuodoistamme saamamme kokemuksen ja palautteen perusteella näyttää vahvasti siltä, että pitkäaikaisilla palveluilla on hyötyä nuorelle.

Saamissamme palautteissa nuoret kertovat arvostavansa luotettavalta aikuiselta saatua psykososiaalista tukea ja mahdollisuutta keskustella itselle tärkeistä asioista. Luottamus ei synny pistemäisissä tapaamisissa vaan sen rakentuminen vaatii aikaa. On myös syytä varmistaa, etteivät luotettavat aikuiset ja ammattilaiset alati vaihdu palvelujärjestelmässä.

Tämä pätee yhtä lailla niin digitaalisiin kuin kasvokkaisiin kohtaamisiin: vaikuttavuutta saadaan aikaan vain oikealla intensiteetillä, luottamuksen ilmapiirissä tarjotulle tuelle. Joillekin nuorille anonymiteetin mahdollistama sosiaalisen etäisyyden säätely on eduksi, ja esim. sosiaalisista peloista kärsiville nuorille digitaaliset palvelut voivat toimia matalan kynnyksen tukena sekä rinnalla kulkemisen keinona, joka tukee kasvokkaisten palveluiden piiriin pääsemistä sekä niiden parempaa hyödyntämistä. Tässäkin kohtaa on tärkeää päästä irti digitaalisten ja ”oikean elämän” palveluiden erottelusta.

Lapsen oikeuksien komitean antamassa 25. yleiskommentissa nostetaan esiin digitaalisten palveluiden mahdollisuus haavoittuvassa asemassa olevien lasten tavoittamiseen ja tuodaan esiin nuorten halu ”saada etenkin maksuttomia, luottamuksellisia, ikäänsä nähden sopivia ja syrjimättömiä mielenterveys-, seksuaalisuus- ja lisääntymisterveyspalveluja verkossa. Edelleen todetaan, että ”sopimusvaltioiden tulisi varmistaa, että lapsilla on turvallinen, suojattu ja luottamuksellinen mahdollisuus saada luotettavia terveystietoja ja -palveluja, mukaan lukien psykologisia neuvontapalveluja”, ja että ”digitaalipalveluita tulisi käyttää

täydentämään tai parantamaan lasten henkilökohtaisia, kasvokkain tarjottavia terveyspalveluita”. (kohdat 93–95)

On tärkeää varmistaa, että kunnissa on riittävää osaamista eri muotoisten, nuorten tarpeista nousevien digitaalisten palveluiden tarjoamisessa, ja että niihin tarvittava rahoitus on turvattu.

Lopuksi kannatamme sitä, että vaikuttavuuden seurannan ja sen kehittämisen varmistamiseksi on tarpeellista vastuuttaa “jokin taho kehittämään nuorten indikaattoritietojen sekä rahoitusjärjestelmän vaikuttavuuden seurantaa pitkäjänteisesti.”

Lisäksi tuemme sitä ehdotusta, että tutkimuksessa nousseiden suositusten edistämiseksi jatkossa “tulisi valita ohjausryhmä, johon otettaisiin keskeisten ministeriöiden edustajat sekä kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen edustajat, jotta ymmärrettäisiin, millaista rahoitusta ja kehitystä kokonaisuus edellyttää.”

Pelastakaa Lasten suositukset kunta- ja hyvinvointialueille:

https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2020/12/16102729/pelastakaa-lapset-kuntavaalit-esite-2021.pdf

https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/01/11145427/pelastakaa_lapset_kuntavaalit2021_nuoret.pdf

https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/pelastakaa-lasten-aluevaalisuositukset-2022/

